

23. Послідовність спільних дій // Урядовий кур'єр. — 2004. — № 96. — С. 2.
24. Концепція формування Єдиного економічного простору // zakon.rada.gov.ua.
25. Частина 2 статті 2 Протоколу до Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами (УПС) про приєднання Чеської Республіки, Естонської Республіки, Республіки Кіпр, Латвійської Республіки, Литовської Республіки, Угорської Республіки, Республіки Мальта, Республіки Польща, Республіки Словенія та Словацької Республіки до УПС та внесення змін до УПС // www.nau.kiev.ua.
26. De Lact, Jean-Pierre, Fletcher, Ian, The Multilateral Rules on Free Trade Agreements and Customs Unions: Some Implications for the Accession of the Commonwealth of Independent States (CIS) to the World Trade Organization (WTO) // Free trade agreements and customs unions. Experiences, challenges and constraints / Ed.: Madeleine O. Hosli and Arild Saether. — Maastricht, 1997. — P. 254.
27. Перечень основних міжнародно-правових документів по формуванню ЄЗП; Пропозиція Сторон по Перечню міжнародно-правових и иных документів, подлежащих согласованию и подписанию государствами — участниками ЄЗП в первоочередном порядке («формат 29»); Пропозиция Украинской стороны по дополнению перечня проектов международно-правовых документов («формат 25»), подлежащих согласованию и подписанию в первую очередь («второй эшелон») // me.kmu.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=47963.

УДК 341.24

І. С. Іванченко

ОСНОВНІ ЕЛЕМЕНТИ МІЖНАРОДНИХ УГОД

Правовому регулюванню зовнішньоекономічних угод та їхніх основних елементів (суб'єкт, суб'єктивна сторона, форма, зміст) присвячено багато робіт як вітчизняних, так і іноземних учених і провідних спеціалістів в галузі міжнародного приватного права, серед яких В. В. Гаврилов, В. П. Зінченко, В. Р. Мусін, Р. Джурович та ін. Однак активізація зовнішньоекономічної діяльності України, що стає все більш помітною складовою частиною господарської діяльності державних підприємств та українських підприємців, актуалізує цю проблематику. Тому основною метою цієї статті є проведення аксіологічного і нормативно-правового аналізу основних елементів зовнішньоекономічних угод.

У процесі здійснення торгово-економічних, науково-технічних й інших міжнародних зв'язків між підприємствами, організаціями і фірмами різних держав укладається велика кількість договорів, звичайно іменованих контрактами. Місце знаходження сторін, а також місце укладання і виконання цих договорів не збігаються, що вимагає визначення права, яке підлягає застосуванню до такого договору з іноземним, або міжнародним, елементом.

Мова йде, насамперед, про міжнародні (зовнішньоекономічні) угоди. Договір являє собою сукупність певних елементів, наявність яких є умовою дійсності угод взагалі й зовнішньоекономічних зокрема.

Цими елементами є: суб'єкти — сторони, особи, що беруть участь у договорі; суб'єктивна сторона — єдність волі й волевиявлення; форма договору — матеріальне оформлення; зміст.

Суб'єкти, які є сторонами зовнішньоекономічного договору, повинні бути

здатні до укладання договору відповідно до Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» й/або законом місця укладання договору. Сторонами зовнішньоекономічного договору є суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності і їх іноземні контрагенти, які допускаються відповідно до їх законодавства до здійснення зовнішньоекономічної діяльності.

Суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності в Україні відповідно до Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» є:

- фізичні особи — громадяни України, громадяни республік Союзу РСР, іноземні громадяни та особи без громадянства, які мають цивільну правоздатність і дієздатність згідно з законами України і постійно проживають на території України;

- юридичні особи, зареєстровані як такі в Україні і які мають постійне місцезнаходження на території України (підприємства, організації та об'єднання всіх видів, включаючи акціонерні та інші види господарських товариств, асоціації, спілки, концерни, консорціуми, торговельні доми, посередницькі й консультаційні фірми, кооперативи, кредитно-фінансові установи, міжнародні об'єднання, організації й інші), в тому числі юридичні особи, майно та/або капітал яких є повністю у власності іноземних суб'єктів господарської діяльності;

- об'єднання фізичних, юридичних, фізичних і юридичних осіб, які не є юридичними особами згідно з законами України, але які мають постійне місцезнаходження на території України і яким цивільно-правовими законами України не заборонено здійснювати господарську діяльність;

- структурні одиниці суб'єктів господарської діяльності республік Союзу РСР, іноземних суб'єктів господарської діяльності, які не є юридичними особами згідно з законами України (філії, відділення тощо), але мають постійне місцезнаходження на території України;

- спільні підприємства за участю суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, зареєстровані як такі в Україні і які мають постійне місцезнаходження на території України;

- інші суб'єкти господарської діяльності, передбачені законами України [1, ст. 3].

Частина 2 ст. 5 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» визначає, що фізичні особи мають право здійснювати зовнішньоекономічну діяльність з моменту набуття ними цивільної дієздатності згідно з законами України. Фізичні особи, які мають постійне місце проживання на території України, мають зазначене право, якщо вони зареєстровані як підприємці згідно з Законом України «Про підприємництво». Фізичні особи, які не мають постійного місця проживання на території України, мають зазначене право, якщо вони є суб'єктами господарської діяльності за законом держави, в якій вони мають постійне місце проживання або громадянами якої вони є.

Юридичні особи мають право здійснювати зовнішньоекономічну діяльність відповідно до їх статутних документів з моменту набуття ними статусу юридичної особи.

Варто звернути увагу на те, що в Законі України «Про зовнішньоекономіч-

ну діяльність» не чітко визначені сторони зовнішньоекономічного договору. У визначенні зовнішньоекономічного договору говориться, що це «...матеріально оформлена угода двох або більше суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та їх іноземних контрагентів...» [1, ст. 1, ч. 8]. За змістом цього визначення в зовнішньоекономічному договорі повинні брати участь як мінімум три учасники, що не завжди відповідає дійсності.

Воля й волевиявлення сторін в угоді мають найважливіше значення. Справа в тому, що при укладанні угоди воля й волевиявлення повинні збігатися, тобто внутрішнє бажання суб'єкта угоди здійснити операцію повинне збігатися із зовнішнім вираженням цієї волі. Неприпустимим є примус до участі в угоді, а також формування волі суб'єкта угоди шляхом обману й уведення в оману.

Законом встановлено, що доведення внутрішньої волі до інших учасників угоди повинно відбуватися тільки у встановленому законом порядку. Відсутність необхідної законом форми вираження волевиявлення може привести до недійсності угоди.

Форма угоди — це спосіб вираження волі сторін, що беруть участь в угоді.

Так, одним з таких способів вираження волі є звичайна за даних обставин поведінка особи, з якої ясно видно її намір (бажання) здійснити операцію на задалегідь відомих умовах. Такі дії називаються конклюдентними. Угоди за допомогою конклюдентних дій можуть укладатися лише у випадках, якщо це не суперечить їх сутності й законом не встановлений інший спосіб вираження волі стосовно до даних угод.

Виявлення волі сторони до здійснення угоди може виражатися її мовчанням. Однак таке вираження волевиявлення допускається тільки у випадках, встановлених договором або законом. Законодавець у ст. 205 Цивільного кодексу України визначає, що угода може укладатися усно або в письмовій формі. У свою чергу письмова форма поділяється на просту й нотаріальну.

Нотаріальне засвідчення угоди обов'язкове лише у випадках, встановлених законом або домовленістю сторін. Нотаріальна форма у вигляді загального правила передбачена для угод, предметом яких є нерухомість (наприклад, житловий будинок, земельна ділянка й т. п.). Крім того, вона може бути встановлена законом для угод, у яких необхідно точно встановити волю сторін, проконтролювати відповідність висновку угоди інтересам всіх її учасників (наприклад, дотримання нотаріальної форми потрібно для заповіту, видачі доручення при передорученні й т. п.) і ін. [2].

Діюче українське законодавство визначає, що зовнішньоекономічний договір укладається в простій письмовій формі, якщо інше не передбачено міжнародним договором України чи законом [1, ст. 6, ч. 2].

Цивільний кодекс України конкретизує поняття письмової форми договору, уточнюючи, що угода вважається укладеною в письмовій формі, якщо її зміст зафіксований в одному або декількох документах, у листах, телеграмах, якими обмінялися сторони [3].

Відповідно до Віденської конвенції «не потрібно, щоб договір купівлі-про-

дажу укладався або підтверджувався в письмовій формі або підкорявся іншій вимозі відносно форми. Він може доводитися будь-якими засобами, включаючи показання свідків» [4]. Практика укладання деяких видів угод в усній формі існує, наприклад, у Франції, Німеччині, Великобританії, США.

Однак наша держава при приєднанні до Віденської конвенції зробила таке застереження: «Україна у відповідності із ст. ст. 12 та 96 Конвенції заявляє, що будь-яке положення ст. 11, 29 або частини II Конвенції, які допускають, що договір купівлі-продажу, його зміна або припинення угодою сторін або оферта, акцепт або будь-яке інше вираження наміру відбулося не в письмовій формі, незастосовне, якщо хоча б одна із сторін має своє комерційне підприємство в Україні» [5]. Аналогічні заяви зробили також такі держави, як Китай, Угорщина, Аргентина, Чилі, Білорусь, Росія, Естонія.

Колізійні норми про форму зовнішньоекономічних договорів визначають, що форма зовнішньоекономічної угоди визначається правом місця її укладання. Угода, яку укладено за кордоном, не може бути визнана недійсною внаслідок недодержання форми, якщо дотримані вимоги законів України.

Дотримання форми зовнішньоекономічної угоди є однією з основних умов її дійсності. На практиці при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності важливо знати, якої саме вимоги до форми зовнішньоекономічних договорів потрібно дотримуватись, тому що недотримання форми зовнішньоекономічних договорів може спричинити цілий ряд небажаних наслідків, у тому числі визнання угоди недійсною.

Зовнішньоекономічний договір може бути визнаний недійсним у судовому порядку, якщо він не відповідає вимогам законів України або міжнародних договорів України. Недійсність угоди означає, що дія, зроблена у формі угоди, не здатна породити ті наслідки, настання яких бажали її учасники. Угода, визнана недійсною, недійсна з моменту її укладання.

На підставі вищевикладеного можна зробити висновок про те, що з погляду призначення форми, виділяють:

- форму, що служить для доведення існування договору (доказова форма);
- форму, істотну для дійсності договору (істотна форма).

Подібну класифікацію, що також відповідає законодавчим реаліям в Україні, дав югославський учений Р. Джурович [6]. Істотною можна назвати форму, що повинна бути виконана, щоб договір мав чинність, здобув юридичні наслідки, а доказова форма служить тільки для того, щоб було легше довести договір (наприклад, у суді).

Сутність і значення будь-якого зовнішньоекономічного договору, як і будь-якого цивільно-правового договору, у конкретних правовідносинах найбільш яскраво відображаються в його змісті, яким визначається й зміст самих правовідносин.

Зміст договору як спільного юридичного акта сторін становлять, по-перше, умови, у відношенні до яких сторони дійшли згоди, і, по-друге, ті умови, які приймаються ними як обов'язкові згідно з чинним законодавством. Інакше кажучи, зміст договору — це ті умови, на яких досягнуто відповідної згоди сторін.

Умови, на яких договір укладається, мають велике практичне значення, оскільки від них в остаточному підсумку будуть залежати особливості виниклих договірних прав й обов'язків сторін і належне виконання зобов'язань.

Договір вважається укладеним, коли між сторонами в необхідній у належних випадках формі досягнуто згоди по всіх істотних умовах. Істотними є ті умови договору, які визнані такими за законом або необхідні для договорів даного виду, а також всі ті умови, щодо яких за заявою однієї із сторін повинно бути досягнуто згоди.

Зміст зовнішньоекономічного договору визначається в Положенні про форму зовнішньоекономічних договорів (контрактів), затвердженому наказом Міністерства економіки й з питань європейської інтеграції України від 06.09.2001 р. № 201. Це Положення застосовується при укладенні договорів купівлі-продажу (надання послуг, виконання робіт) і товарообмінних договорів між українськими й іноземними суб'єктами підприємницької діяльності, незалежно від форм власності й видів діяльності.

До умов, які повинні бути передбачені в договорі, якщо сторони такого договору не домовилися про інше щодо викладу умов договору й така домовленість не позбавляє договір предмета, об'єкта, мети й інших істотних умов, без узгодження яких сторонами договір може вважатися неукладеним або він може бути визнаний недійсним з нагоди недотримання форми відповідно до чинного законодавства України.

За домовленістю сторін у договорі можуть визначатися додаткові умови: страхування, гарантії якості, умови залучення субвиконавців договору, агентів, перевізників, визначення норм навантаження (вивантаження), умови передачі технічної документації на товар, скоронності торговельних марок, порядок сплати податків, мит, зборів, різного роду захисні застереження, установлення моменту, з якого договір починає діяти, кількість підписаних екземплярів договору, можливість і порядок внесення доповнень і змін у договір й ін. [7].

Література

1. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 29. — Ст. 377.
2. Харитонов Є. О., Санахметова Н. А. Цивільне право. — К.: А.С.К., 2001. — С. 154.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. — Ст. 207.
4. Конвенція ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів 1980 р. — Ст. 11.
5. Венская Конвенция о договорах международной купли-продажи товаров: Комментарий. — М.: Юрид. лит., 1994. — С. 211–212.
6. Джурович Р. Пособие по составлению внешнеэкономического контракта. — М.: Рос. право, 1992. — С. 46.
7. Цивільне право. Ч. 2 / За ред. О. А. Підпригори, Д. В. Бобрової. — К.: Веспурі, 1997. — С. 35.
8. Санахметова Н. А. Юридичний довідник підприємця. — Х.: Одисей, 2000. — С. 560–566.